

UMCS

5-osios tarptautinės mokslinės konferencijos

**VERTYBĖS LIETUVIŲ IR LENKŲ KALBŲ PASAULĖVAIZDYJE.
TEKSTOLOGIJS KULTŪRINIAI ASPEKTAI.
TEKSTAS–TEKSTEMA–KONTEKSTAS**

2023 m. rugsėjo 7–9 d.
Vilniaus universitetas

TEZĖS / TEZY

5. Międzynarodowej Konferencji Naukowej

**WARTOŚCI W JĘZYKOWYM OBRAZIE ŚWIATA POLAKÓW I LITWINÓW.
KULTUROWE ASPEKTY TEKSTOLOGII.
TEKST–TEKSTEM–KONTEKST**

7–9 września 2023 r.
Uniwersytet Wileński

PARENGĖ / OPACOWAŁY

Kristina Rutkovska, Vilija Ragaišienė

Vilnius
2023

ORGANIZATORIAI / ORGANIZATORZY

Vilniaus universiteto Polonistikos centras,
Marijos Kiuri-Sklodovskos universiteto
Kalbotyros ir literatūrologijos instituto Lenkų kalbos
tekstologijos ir gramatikos katedra

Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego,
Katedra Tekstologii i Gramatyki Języka Polskiego
Instytutu Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UMCS

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės
sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*.

ISBN 978-609-07-0912-2
<https://doi.org/10.15388/Proceedings.2023.36>

Copyright © 2023 Kristina Rutkovska, Vilija Ragaišienė
Published by [Vilnius University Press](#)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence](#), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

SZYMON GRABIŃSKI, UJ

**Uwagi o działalności Jana Karłowicza na Litwie
[na podstawie pierwszych listów Jana Karłowicza
do Mieczysława Dowojny-Sylwestrowicza
(Mečislovas Davainis-Silvestraitis)]**

Wystąpienie prezentuje rezultaty analizy 67 wiadomości wysłanych przez Jana Karłowicza do Mieczysława Dowojny-Sylwestrowicza w latach 1883–1896. W korespondencji etnograf opisuje m.in. proces przygotowywania własnej mitologii litewskiej, poglądy dotyczące litewskiego odrodzenia narodowego, pracę nad czasopismem „Wisła”, redakcję i wydanie *Podaiń žmujdzkich* w serii publikacji tego periodyku. Z listów wyłania się obraz lingwisty jako żywo zainteresowanego lituanistyką organizatora badań naukowych i recenzenta najnowszych publikacji. Referat został przygotowany w ramach projektu badawczego *Jano Karlovičiaus tautosakos rinkimo ir tyrimo metodai* finansowanego przez *Lietuvos mokslo taryba* i zrealizowanego na Uniwersytecie Wileńskim (sygnatura P-SV-23-110).

Prof. dr. BIRUTĖ JASIŪNAITĖ, Doc. dr. JELENA KONICKAJA, VU

**Antropomorfinės žvaigždžių metaforos
lietuvių ir rusų poetiniuose tekstuose**

1. Tęsdamos anksčiau pradėtą kognityvine metodika grindžiamą tyrimų ciklą, kuriame jau aptartos daiktiškosios ir biomorfinės (augalinės) žvaigždžių metaforos, vartojamos lietuvių ir rusų profesionalioje poezijoje, šį kartą plačiau apžvelgsime populiarius, abiejų tautų poetams įprastus perkeltinės reikšmės pasakymus, atitinkančius bazinės metaforos modelį žvaigždė – žmogus.

2. Pagal kalbos dalį, kuriai priklauso pagrindinis perkeltinės reikšmės pasakymo žodis, tokio pobūdžio metaforos skirtingos į daiktavardines ir veiksmažodines. Bene pagrindinės abiejų kalbų daiktavardinių metaforų grupės yra šios: žvaigždė (žvaigždynas) – *artimas giminitis* (*sesuo, duktė, brolis, sūnus, vaikas, anūkas*), žvaigždė – *aukšto socialinio statuso žmogus* (*karalienė, karalaitė, princas, kalifas*), žvaigž-

dė (žvaigždynas) – *tam tikros profesijos, socialinio sluoksnio atstovas (valstietis, karys, medžiotojas, sargas, vagis, burtininkė)*. Rusų poetų eilėraščiuose dar skirtinas ir pogrupis žvaigždė – *tam tikrą veiksmą ar vaidmenį atliekantis, tam tikrų savybių turintis žmogus (klajūnas, liudininkas, žinianešys, gražuolė, viešnia)*. Lietuviškuose tekstuose tokių atvejų neaptikome.

3. Pakankamai dažnai lietuvių ar rusų poezijos metaforinėje sistemoje žvaigždės interpretuojamos kaip gyvos būtybės (tikėtina, žmogaus) kūno dalys, rečiau – kūno išskyros. Dažniausios šios grupės metaforos – žvaigždės – *akys* ir žvaigždės – *ašaros*, plg. liet. *danguis negęsta akys sidabrinės; tarsi ašara krito žvaigždė* ir rus. *светила, как живые очи; слезою светлой искрится звезда*. Lietuvių poetiniuose tekstuose antropomorfizuotos žvaigždės gali turėti *galvą, veidą, nugarą, kojas, plaukus*, atitinkamai rusų autorių eilėraščiuose – *veidą, nugarą, garbanas, ūsus*. Jų poetinėje tradicijoje, skirtingai, negu lietuvių, dažnai minimos ir žvaigždžių blakstienos: *звезд лохматые ресницы*.

4. Abiejų tautų poezijos metaforinėje sistemoje žvaigždėms priskiriama tik žmogui būdinga veikla: muzika, šokis, sugebėjimas kalbėti. Lietuvių poetai vartoja pasakymus žvaigždžių *psalmė*, žvaigždžių sutartinė, žvaigždžių tolina daina, plg. rus. *пения звезд* ir ypač dažnai – *хор звезд*. Atrodo, kad lietuvių poezijos žvaigždės labiau linkusios į muzikos žanrų įvairovę. Danguis šviesuliai gali ir groti muzikos instrumentais (plg. *kastanjetėmis tarška žvaigždynai* ir *Гремуче, звезд бубенцы!*). Jiems būdinga ir šokti, eiti ratelius (plg. *pro žvaigždžių ir mėnesio šokį* ir *хороводом ночь водила начертания светил*). Antropomorfizuotos žvaigždės kalba ir meldžiasi (plg. žvaigždžių malda; žvaigždynų žodžiai ir *таинственная речь и звезд, и тишины; жестоких звезд соленые приказы*).

5. Iš veiksmožodinių šios grupės metaforų bene populiariausia žvaigždės žiūri, kuri, be abejo, semantiškai glaudžiai susijusi su daiktavardine metafora žvaigždės – *akys*: plg. liet. žvaigždžių akys žvelgė į mane ir rus. *звезды с ясного неба глядят*. Esama ir kitų bendrų perkeltinės reikšmės pasakymų: plg. liet. žvaigždės *mirksi, užsnūdo, krūpčioja, taudosi* ir rus. *звезды мерцают, спать ложатся, затрепетали, совершают купанье*. Įdomu, kad abiejose poetinėse tradicijose

jose žvaigždēs netgi gali pasiūlyti išgerti: plg. liet. *su žvaigždėm susidaužus, išgerti už būsimą derlių* ir rus. *Поднеси ковшом, Медведица, бражки сладкой и хмельной*.

6. Aiškiai matyti, kad pagrindiniai modelio žvaigždė – žmogus realizavimo atvejai dviejose poetinėse tradicijose iš dalies sutampa. Vis dėlto konstatuotina, kad konkretūs šios bazinės metaforos pavyzdžiai kiekviename semantiniame pogrupyje gali skirtis. Įdomu, kad kai kurios metaforos, pvz., žvaigždės – giminaičiai, turi senas tradicijas tautosakoje. Kita vertus, konkrečios bazinės metaforos variantai atskleidžia ir poetų individualybės bruožus.

Dr. TOMASZ JELONEK, UJ

System wartości mieszkańców tradycyjnej wsi utrwalony w nieoficjalnych nazwach własnych

Głównym celem referatu jest analiza systemu wartości mieszkańców tradycyjnej wsi utrwalonego w nieoficjalnych nazwach własnych. Materiał badawczy stanowią różnego rodzaju propria funkcjonujące głównie w polszczyźnie mówionej mieszkańców wiejskich mikrowspólnot, np. nazwy części wsi i przysiółków, mikrotoponimy, nazwy kapliczek i krzyży przydrożnych. Wspomniany materiał onimiczny zgromadzono w latach 2011–2023 w trakcie nieoficjalnych rozmów z najstarszym i średnim pokoleniem gminy Wręczyca Wielka położonej na północy województwa śląskiego w powiecie kłobuckim. W analizie wykorzystano także różnego rodzaju dane etnograficzne, np. podania, przekazy, historie i legendy.

W pierwszej części referatu zwrócono uwagę na to, że nazwy własne jako zbiór mogą być dla „prostego człowieka” wartością. Mogą także zawierać ładunek aksjologiczny i być przez to odbiciem systemu wartości mieszkańców tradycyjnej wsi (por. Lech-Kirstein 2015a: 199). W kolejnej części referatu – na przykładzie zgromadzonego materiału onimicznego – omówiono wartości zakrzeplę w nieoficjalnych nazwach własnych (m.in. wiara, religijność, praca, rodzina, patriotyzm, męczeństwo, tradycja).